



# „Jsou tu osvoboditelé!“

## První svědectví Emila Lešáka o KT Flossenbürg

ANNETTE KRAUS – JAN ŠVIMBERSKÝ

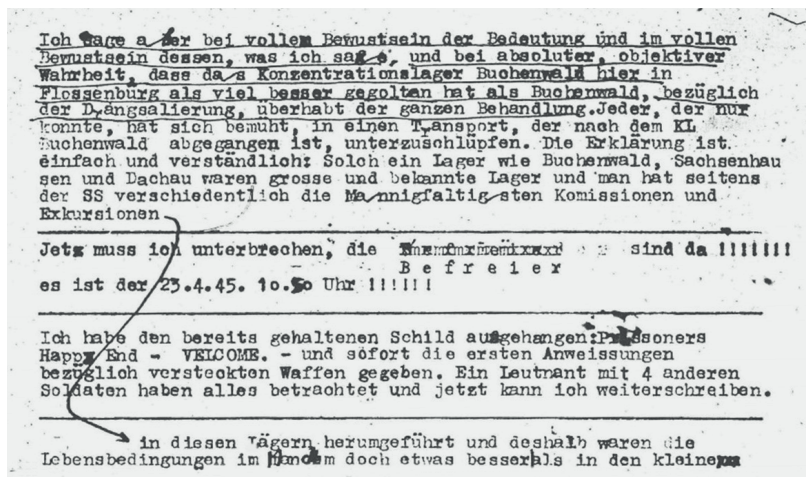
Dne 22. dubna 1945 ve 21.15 hod. se novinář Emil Lešák posadil k psacímu stroji na velitelství koncentračního tábora (KT) Flossenbürg. Během jedné noci a poloviny dne sepsal zprávu o svém věznění v tomto táboře v severovýchodním Bavorsku, která je zároveň pojednáním o nacionálněsocialistickém lágrovém systému.

Zatímco psal svoji dvaceti-stránkovou vzpomínkovou zprávu,<sup>1</sup> která je považována za vůbec první takový text o KT Flossenbürg, dorazily dne 23. dubna kolem 10.45 hod. na místo jednotky

americké armády a osvobodily vězně, kteří zde ještě byli. SS předtím stačila tábor opustit a vyhnat až 20 000 vězňů na pochod smrti směrem na jih. V lágru tak zůstalo asi jen 1 600 vězňů, z nichž většina byla

těžce nemocná a už nedokázala ani chodit. Lešák žurnalisticky věcně popsal, za jak výjimečných podmínek zpráva vznikla. Na její desáté straně se tehdy sotva šestadvacetiletý mladý muž věnoval otázce, proč je Flossenbürg ve srovnání s koncentračními tábory Buchenwald, Sachsenhausen a Dachau, „co se týče týrání a celkového zacházení“, podle něho mimořádně kruté vězeňské zařízení. Než však mohl dále rozvinout argumenty (Flossenbürg byl jeho slovy malý tábor, nacházel se na skrytém místě, a tak

1 „Vzpomínkovou zprávu“ se zde chápou všechny retrospektivně sepsané texty po konci nacionálněsocialistické nadvlády, ne však zápisky sepsané během zajetí propuštěnými nebo uprchlími vězni před rokem 1945. Lešák, který je považován za prvního „historiografa“ KT Flossenbürg, tak, přísně vzato, sepsal svou zprávu dříve, dokončil ji ale už na svobodě. K termínu „první historiograf“ srov. SKRIEBELEIT, Jörg: *Erinnerungsort Flossenbürg. Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder*. Wallstein Verlag, Göttingen 2010, s. 54.



„Jsu tu osvoboditel!“ Lešákova zpráva zaznamenaná i příchod spojenců do KT Flossenbürg 23. dubna 1945 (repro: National Archives, Washington D. C.)

byl přímo dělaný pro „účely likvidace lidí“), vytukal na psacím stroji čáru a přerušil tok líčení vložení aktuální informace: „Teď musím přestat, jsu tu o s v o b o d i t e l é ! ! ! ! ! Už jsem vypěsil připravený transparent: Prisoners Happy End - WELCOME - a ihned rozdal první instrukce ohledně ukrytých zbraní. Poručík se 4 dalšími vojáky si všechno prohlédli a teď mohou psát dál.“

Lešák dopsal zprávu o několik hodin později, 23. dubna 1945 odpoledne, a o rok později posloužila jako důkaz (exhibit) v takzvaném flossenbüřském procesu v Dachau, u něhož se před americkým vojenským soudem zpovídalo dvaapadesát příslušníků SS

a vězeňských funkcionářů.<sup>2</sup> Tento text zkoumá, jak se Lešák ohlíží za právě přečkaným vězněním, a rozebírá i jeho pozdější písemná svědectví. Po válce se totiž vrátil k novinářství a napsal další texty o svých koncentračnických zkušenostech. V červnu 1946 se pak spolu s dalšími třiatdvaceti českými přeživšími z tábora vrátil do země svých trýznitelů a figuroval jako svědek žaloby ve výše zmíněném procesu.

Lešákova role „prvního zpravodaje“ je známa dlouho. Z jeho zprávy se v první větší publikaci o koncentračním táboře Flossenbürg z roku 1984 hojně citovalo, věta o příchodu americké armády („Jsu tu osvoboditel“) je součástí skoro všech pojednání

o historii lágru.<sup>3</sup> Jeho výpověď ve flossenbüřském procesu v Dachau naopak zůstala dlouho bez povšimnutí – to se ostatně týká celého tohoto procesu. Jeden z důvodů zřejmě spočívá v jeho rozsahu: jen protokoly hlavního líčení mají skoro 10 000 stran. Dlouhou dobu s nimi byl také obeznámen jen úzký kruh badatelů vzhledem k tomu, že jsou uloženy v National Archives (NARA) ve Washingtonu. V současnosti jsou digitalizované a přístupné na stránkách Stanfordské univerzity. První rozsáhlá studie, která se věnuje výlučně hlavnímu flossenbüřskému líčení, se objevila v roce 2022 a pojednává i o významné roli českých svědků, zvláště Emila Lešáka.<sup>4</sup>

Zájem o jeho osobu brzdilo rozdělení Evropy. Západní badatelé začali brát v potaz většinu memoárové literatury a archivních materiálů z České republiky až v posledních třech desetiletích. Institucionalizace pamětního místa Flossenbürg jako funkčního památníku umožnila od poloviny devadesátých let 20. století rozsáhlou sběratelskou a výzkumnou činnost – i v zemích bývalého východního bloku, jejichž občané tvořili v koncentračním táboře Flossenbürg většinu vězňů. V rámci publikování vzpomínkové zprávy Fridolína Macháčka (1884–1954), sepsané bezprostředně po válce, vydavatelé poprvé osvětlili osud Emila Lešáka.<sup>5</sup>

2 Records of the War Crimes Investigating Team - Volumes 1-5, LEŠÁK, Emil: *Bericht über die Verhältnisse und über die Lage im hiessigen Lager. Geschrieben in zwei Exemplaren*, 22. 4. [19]45, Exhibit B-2, digitalizovaný dokument, s. 62 - viz <https://purl.stanford.edu/bd-838vz2883> (citováno k 3. 3. 2025). Dále bude vždy uváděna strana digitalizovaného dokumentu.

3 Srov. SIEGERT, Toni: *30.000 Tote mahnen! Die Geschichte des Konzentrationslagers Flossenbürg und seiner 100 Außenlager von 1938 bis 1945*. Taubald, Weiden 1984, s. 76–78. Jde o popularizovanou verzi studie SIEGERT, Toni: *Das Konzentrationslager Flossenbürg. Geegründet für sogenannte Asoziale und Kriminelle*. In: BROSZAT, Martin - FRÖHLICH, Elke (eds.): *Bayern in der NS-Zeit Bd. II. Herrschaft und Gesellschaft im Konflikt*. Oldenbourg Verlag, München 1979, s. 430–492. Lešákova zpráva je tematizována i v novějším výzkumu - viz SKRIEBELEIT, Jörg: *Flossenbürg - Stammlager*. In: BENZ, Wolfgang - DISTEL, Barbara (eds.): *Der Ort des Terrors. Geschichte der nationalsozialistischen Konzentrationslager. Bd. 4, Flossenbürg - Mauthausen - Ravensbrück*. C. H. Beck, München 2006, s. 17–66, zde s. 57.

4 WARMUTH, Nicholas: *The American War Crimes Trial of Flossenbürg Concentration Camp, 1946-1947. A Dissertation in Comparative History*. Central European University, Budapest 2022 - viz [https://www.etd.ceu.edu/2022/warmuth\\_nicholas.pdf](https://www.etd.ceu.edu/2022/warmuth_nicholas.pdf) (citováno k 3. 3. 2025). V roce 2001 vyšla studie, která srovnává i pozdější šetření a procesy proti flossenbüřským zločincům u německých soudů SCHLAFFER, Rudolf: *GeRechte Sühne? Das Konzentrationslager Flossenbürg. Möglichkeiten und Grenzen der nationalen und internationalen Strafverfolgung von NS-Verbrechen*. Verlag Dr. Kovac, Hamburg 2001.

5 Zpráva, připravená k tisku a editovaná Christou Schikorrovou, Jörgem Skriebeleitom a Janem Švimberským, viz MACHÁČEK, Fridolín: *Pilsen - Theresienstadt - Flossenbürg. Die Überlebensgeschichte eines tschechischen Intellektuellen*. Wallstein Verlag, Göttingen 2017. K Emilu Lešákovi s. 286.

Na začátku zprávy nastínil Lešák svůj životopis. Narodil se v roce 1919 v severočeském Lomu u Mostu jako syn horníka a podle vlastních slov už jako gymnazista (studoval na pražském Smíchově) začal přispívat do novin. Po maturitě se stal v roce 1937 redaktorem *Severočeského deníku* v Chomutově a Liberci, v roce 1938 pak stál jako hlavní redaktor u zrodu *Hraničářského deníku* v Ústí nad Labem. Pro návrat do severních Čech se rozhodl cíleně, aby v jazykově smíšené oblasti zastupoval „zájmy českého národa“. Po mnichovské dohodě a záboru pohraničí, které se stalo součástí Říšské župy Sudety, se vrátil do Prahy a psal pro *Národní politiku*.

Po okupaci 15. března 1939 odešel do Norimberka za práci u Reichsbahn. Později se rozhodl pro pokus dostat se do Francie, kde se chtěl připojit k nově vznikající československé zahraniční armádě. Plán útěku spolu se čtyřmi dalšími Čechy se však nezdařil. Emila Lešáka začátkem prosince 1939 zatklo ve Stuttgartu Gestapo, následně strávil sedm měsíců ve vyšetřovací vazbě v Norimberku a 27. června 1940 ho Lidový soudní dvůr (Volksgerichtshof) v Berlíně pro „přípravu velezrady ve spojení s vlastizrádnou vojenskou pomocí“ odsoudil ke dvěma a půl roku odnětí svobody.<sup>6</sup> Po odpykání trestu v saských věznicích byl 17. srpna 1942 transportován do KT Flossenbürg.<sup>7</sup> V té době mu bylo 23 let.

### „TUTO ZPRÁVU VŠAK PÍŠU NĚMECKY“

Lešák si byl v dubnu 1945 vědom toho, že jeho zpráva dojde většího ohlasu, když ji sepíše v němčině. Zjevně ji adresoval osvoboditelům, jejichž



Emil Lešák okolo roku 1946, zřejmě v redakci novin *Svobodné slovo* v Praze (foto: soukromý archiv)

příchod očekával, a na začátku přidal poznámku: „*Jsem československý státní příslušník a moje mateřština je čeština, tuto zprávu však píšu německy, jelikož předpokládám, že německý jazyk bude srozumitelnější než můj rodný český jazyk. Anglicky ani francouzsky neumím.*“<sup>8</sup>

Zpráva je psána dobrou němčinou profesionálního novináře jen s drobnými gramatickými chybami. Po osobních údajích v úvodu se Lešák pokouší předat čtenářům ve zkratce informace o vývoji v Československu. Píše o kontrole a sledování německými bezpečnostními orgány na obsazeném území, o zatýkání a popravách a nakonec i o plošném teroru ze strany nacistů po atentátu na Reinharda Heydricha. Několikrát poukazuje na skutečnost, že od chvíle, kdy příslušníci SS 20. dubna 1945 opustili tábor, poslouchal rozhlasové zprávy BBC,

a tak se dozvěděl o osvobození 20 000 vězňů v Buchenwaldu 11. dubna. Vyjadřuje obavu, že Flossenbürgu jako místu teroru bude věnována menší pozornost, protože esesáci zde před útekem dokázali zamést většinu stop a skoro celý tábor vyklidili. Chce proto upozornit na něco, co z většiny už není vidět, a předat celkový obraz místních poměrů. Lešák popisuje pracovní nasazení, trestní komanda, popravu, deportace a zejména stále dramatictější a nebezpečnější životní podmínky v posledním válečném roce. Líčí také, jak se mu povedlo dostat se k těmto interním informacím: „*Sowisi to s mým posledním pracovním určením v koncentračním táboře.*“<sup>9</sup> Navzdory prohlášení, že to později vysvětlí, tak ovšem neučinil. Opakovaně se ale odvolává na usvědčující písemnosti, které viděl během svého věznění na vlastní oči.

<sup>6</sup> Národní archiv (NA), f. Okupační vězeňské spisy (AMV 101), k. 209, sign. 101-583-7/1, 1322/5.

<sup>7</sup> U.S. National Archives (NARA), Washington D.C., Box 534, sign. NARA Entry Number A1 2238 (ARC Identifier: 581096), „číselné knihy“ (tzv. Nummernbücher) KT Flossenbürg.

<sup>8</sup> LEŠÁK, Emil: *Bericht über die Verhältnisse und über die Lage im hiessigen Lager*, 22. 4. [19]45, s. 62.

<sup>9</sup> Tamtéž, s. 63.

## Koncentrační tábor Flossenbürg

Byl zřízen v roce 1938 na okraji stejnojmenné malé obce v severovýchodním Bavorsku. Pro volbu tohoto místa byly rozhodující zdejší zásoby žuly, z nichž chtěla mít SS zisk. Vězni byli za nelidských podmínek vykořisťováni v kamenolomu. Od roku 1943 museli montovat letecké součástky pro firmu Messerschmitt, která sem přesunula část své zbrojní výroby. V posledních třech válečných letech vznikla rozsáhlá síť skoro devadesáti pobočných táborů, která sahala od Würzburgu po Prahu a od Saska až po Dolní Bavorsko. Až do osvobození v dubnu 1945 bylo v koncentračním táboře Flossenbürg a jeho pobočkách vězněno 100 000 osob 47 národností, mezi nimi i 16 000 žen. Celkem 30 000 vězňů internaci nepřežilo. Z 4 500 Čechoslovaček a Čechoslováků jich zemřela během věznění asi pětina.

Je pozoruhodné, že Lešák popisuje brutalitu, kterou sám zažil, zvláště během svého prvního pracovního nasazení v rámci komanda „Wasserbau“ (Vodní stavba) nebo v táborovém kamenolomu „Steinbruch 1“. Příkladem je vylíčení praxe SS, kdy po zmařeném útěku vězňů v kamenolomu dostávali zbylí vězňi rozkaz zalehnout, což se dělo i několikrát denně: „*Sám jsem často býval v parnu léta a také v zimě tak otupělý, že jsem vlastně skoro vítal četné přestávky, které následovaly poté, co byl někdo zastřelen, protože to byla jediná možnost, jak si trochu odpočinout.*“<sup>10</sup>

V takových případech Lešák zaznamenává vlastní pocity, stav naprostého vysílení. Zároveň se ale skoro vždy pokouší zasadit osobní zážitky do širších souvislostí a odhalit ničivou mašinerii SS – včetně jejího zhroucení v posledním válečném roce. Za tímto účelem uvádí počty, postupy, označení a data, které se netýkají jen Flossenbürgu, ale celého systému koncentračních táborů. Věděl o zatýkacích akcích „Meerschäum“ (Mořská pěna) a „Nacht und Nebel“ (Noc a mlha), v jejichž důsledku do Flossenbürgu proudili francouzští,

belgičtí a nizozemští vězňi, i o masových deportacích Polek a Poláků po Varšavském povstání v srpnu 1944. A také o vyklizení táborů Plaszow, Pruszkow a Wieliczka, z nichž do Flossenbürgu dorazila „kvanta lidí“. Lešák měl i informace o vzniku rozsáhlého systému pobočných koncentračních táborů od roku 1942, který na západě sahál až po Würzburg a na východě až do okolí Prahy. Dvě největší flossenbürské pobočky Hersbruck/Happurg a Litoměřice, v nichž museli vězňi v posledním válečném roce za vražedných podmínek hloubit podzemní štoly, označil za „*absolutní vykořisťování lidí*“. V případě částečného přemístění závodů vyrábějících letadla Messerschmitt z Řezna do Flossenbürgu – od roku 1943 zde vězňi montovali díly pro zbrojní výrobu – se Lešák vyjadřuje k funkční proměně táborů: „*Dřív se vězňi koncentračních táborů posuzovali jako pracovní síly až na druhém místě, primárním účelem těchto zařízení bylo vyhlazování.*“<sup>11</sup>

Dále popisuje katastrofální přeplnění lágru v posledních týdnech před osvobozením, kdy se v něm nacházelo 16 000 vězňů: „*Tábor byl podle hlášení,*

*kteřá jsem viděl, plánovaný pro 3 600 osob.*“ Pozoruhodné je, že Lešák na jednu stranu sdílí své rozsáhlé znalosti, zároveň však přiznává, co neví a co zná jen z doslechu. K tomu počítá hrůzné násilné činy v ostatních táborech, „*třeba jak v Osvětimi, považované za mamutí tábor, zplýnovali neuvěřitelné množství lidí*“.<sup>12</sup>

Svou zprávu končí výčtem hlavních příslušníků SS, kteří byli „*zodpovědní za vše a nesou vinu za všechny nelidské činy, které se tu odehrály*“,<sup>13</sup> jmenovitě velitel Max Koegel, jeho pobočník Ludwig Baumgartner, předchozí velitel Egon Zill a předchozí velitel tábora ochranné vazby Karl Fritzsch. Lešák znovu srovnává Flossenbürg s Buchenwaldem: „*Když jsem po útěku SS mohl poslouchat londýnský rozhlas a slyšel zprávy z tábora Buchenwald, chtěl jsem vylíčit, jak to vypadalo ve zdejším Bohem i lidmi zapomenutém lágru.*“<sup>14</sup>

### MEZI OSVOBOZENÍM A NÁVRATEM DOMŮ

Zprávu, vyhotovenou ve dvou exemplářích, dopsal Emil Lešák 23. dubna 1945 v 16 hodin. Jaká byla tehdy situace v táboře? Pro vojáky 358. a 359. pěšího pluku 90. pěchotní divize 3. americké armády byla zpočátku nad jejich síly.<sup>15</sup> Za tři dny před osvobozením zemřelo přes sto vysílených vězňů ponechaných v táborové nemocnici. Aby se zamezilo šíření nemoci, hlavně tyfu, spalovala se těla až do 1. května v krematoriu a v celém lágru byla vyhlášena karanténa. Umírání pokračovalo i po příchodu americké armády, minimálně sto pět bývalých vězňů podlehl ve Flossenbürgu následkům

10 Tamtéž, s. 68.

11 Tamtéž, s. 72.

12 Tamtéž, s. 79.

13 Tamtéž, s. 78.

14 Tamtéž, s. 80.

15 Srov. SKRIEBELEIT, Jörg: *Erinnerungsort Flossenbürg. Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder*, s. 55n. a TÝŽ: *Flossenbürg – Stammlager*, s. 57.

internace. Zpočátku se o nemocné staralo asi čtyřicet vězeňských lékařů. Od 25. dubna začaly přijíždět zdravotnické týmy americké armády, dne 8. května i čtyřiaadvacet německých sester z Červeného kříže. Ještě před osvobozením zřízený Mezinárodní vězeňský výbor pod vedením sovětského námořního kapitána Ivanova se pokusil koordinovat péči o nemocné, zajistit dostupné důkazy a dokumenty a také poskytovat podporu americkým vojákům.

Další „stopa“ Emila Lešáka, která se dochovala mezi dokumenty osvoboditelů, se vztahuje k 1. květnu 1945. Toho dne přednesl před podporučíkem Johnem J. Reidem svou týden předtím připravenou „zprávu o poměrech a situaci ve zdejším táboře“.

Reid byl členem vyšetřovacího týmu 3. americké armády pro válečné zločiny, který dorazil 25. dubna do Flossenbürgu a až do 2. května tam prováděl šetření. Ve *Zprávě o KL Flossenbürg* jmenoval mezi dvaceti svědky pod přísahou vedle Lešáka i další dva Čechy.<sup>16</sup> Miloš Kučera (nar. 1915), až do roku 1942 ve vedoucí pozici v pobočce firmy Baťa v Teplicích, a Karel Procházka (1893–1969), ředitel Národní záložny v Místku, sepsali společně na konci dubna 1945 třístránkovou *Krátkou kroniku koncentračního tábora Flossenbürg*. Stejně jako Lešák byli nuceně nasazeni ve službách správy SS, a tím pádem měli vhléd do lágrového systému. Bývalému táborovému písaři Kučerovi se



Karel Procházka (uprostřed) jako řečník při první vzpomínkové oslavě osvobození v bývalém koncentračním táboře Flossenbürg, 1. května 1945 (foto: NA)

podarilo zachránit před zničením ze strany SS osm „číselných knih“ (tzv. Nummernbücher), v nichž byli po celou dobu od roku 1938 a ještě deset dní před rozpuštěním tábora registrováni všichni vězni Flossenbürgu a jeho poboček, a předat je po osvobození americké armádě.<sup>17</sup>

Dokumenty zachránil i Karel Procházka, který jako předseda Československého Národního výboru ve Flossenbürgu pronesl 1. května 1945 jménem československých vězňů řeč při první vzpomínkové slavnosti na bývalém appelplatzu.<sup>18</sup> O dva dny později se konal pohřeb, při kterém bylo uloženo do hrobu osmnáct bývalých vězňů na nově zřízeném čestném hřbitově v centru obce Flossenbürg –

za účasti místních obyvatel a bývalých spoluvězňů. Celkem zde bylo během jednoho měsíce pochováno přes sto vězňů, kteří zemřeli po osvobození, mezi nimi i devatenáct Čechů.<sup>19</sup> Z další vzpomínkové akce 8. května 1945 se dochoval Procházkův krátký manuskript, zjevně sepsaný na stroji bez českých diakritických znamének. První jeho slova znějí: „*My, Cechoslováci z koncentračního tábora Flossenbürgu posíláme panu prezidentu Republiky, československé vládě, naší chrabré armádě, svým rodinám a všem verným Cechoslovakům srdečný pozdrav.*“<sup>20</sup>

Podle nedatovaného seznamu sestaveného jedním později založeným svazem vězňů zůstalo po rozpuštění

16 Reidova zpráva dokončená 21. 6. 1945 posloužila jako důkazní materiál ve flossenbürgském procesu v Dachau i při norimberských procesech. Records of the War Crimes Investigating Team - Volumes 1–5, Report on KL Flossenbürg with appendix numbers 1–5, digitalizovaný dokument, s. 12–200 - viz <https://purl.stanford.edu/bd838vz2883> (citováno k 3. 3. 2025). Kromě toho byli po osvobození na místě i vyšetřující důstojník 90. pěchotní divize, důstojníci vojenské kontrarozvědky CIC a U.S. Army Signal Corps. Srov. WARMUTH, Nicholas: *The American War Crimes Trial of Flossenbürg Concentration Camp, 1946–1947*, s. 42n. a SKRIEBELEIT, Jörg: *Erinnerungsort Flossenbürg. Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder*, s. 57–58.

17 Jako důkaz posloužily i ve flossenbürgském procesu v Dachau, srov. WARMUTH, Nicholas: *The American War Crimes Trial of Flossenbürg Concentration Camp, 1946–1947*, s. 143.

18 Mezi řečníky byl i major Samuel S. Gray z Emergency Military Government Detachment, který od 30. 4. 1945 s devíti dalšími vojáky lágř spravoval. Ve stejnou dobu nahradily 90. pěchotní divizi jednotky 97. pěchotní divize. Srov. SKRIEBELEIT, Jörg: *Erinnerungsort Flossenbürg. Akteure, Zäsuren, Geschichtsbilder*, s. 57.

19 *Národní archiv* (NA), f. Český svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, výstřižky KT.

20 Tamtéž, k. Miloš Volf, album B.



Pohřeb tří bývalých českých vězňů, kteří zemřeli po osvobození Flossenbürgu, květen 1945 (foto: NA)

kmenového tábora 20. dubna 1945 na místě 232 Čechů<sup>21</sup> – ve srovnání s celkem 1 600 zbylými vězni i celkovým počtem 3 800 Čechů (popř. 4 500 Čechoslováků), kteří prošli lágrovým komplexem Flossenbürg v letech 1938–1945, se jednalo o po-

měrně vysoké číslo. Vedle Lešáka, Kučery a Procházky se mezi nimi nacházeli i další někdejší vězeňští funkcionáři, například nemocniční písař Alois Valoušek (1908–1972) a Stanislav Sedlák (nar. 1908), který pracoval jako elektrikář. Významná

byla i skupina českých vězeňských lékařů a ošetřovatelů, kteří zůstali ve službě i po osvobození.<sup>22</sup> Do konce května ale prostor bývalého lágru opustili skoro všichni vězni – buď se vrátili do vlasti, nebo byli přeloženi do uprchlických táborů (tzv. Displaced persons camps) a nemocnic.

Emil Lešák zůstal podle propouštěcího razítka pod ochranou vojenské správy až do 21. května 1945.<sup>23</sup> Skutečnost, že se hned nevrátil do Československa, ale pobyl v místě zřejmě déle, dokládá novinový článek, který zveřejnil 31. srpna 1945 v periodiku *Hlas osvobozených*. *Týdeník Svazu osvobozených politických vězňů*. Sice v něm Flossenbürg nejmenuje, ani se neoznačuje za jeho bývalého vězně, ale popisuje v něm procházku „táborem bez vězňů“ na začátku června. Topografické odkazy na polohu „v kotlině“, na „stěny kamenolomu poblíže tábora“ a „kolonii domků“ příslušníků SS a jejich rodin ale nedávají prostor pochybnostem, o jaké místo se jedná. I další detaily, které Lešák zmiňuje, jsou ověřitelné: poslední zbylí nemocní („vyhublé, bledé tváře nemocných. Ještě teď po měsících svobody“) nejsou léčeni v prostoru lágru, ale v bývalých ubytovnách SS; starostlivý americký velitel tábora dbá na „stravování velmi dobré“ a kromě toho příkladně funguje i spolupráce Američanů „s komisí ustavenou z bývalých vězňů“.<sup>24</sup>

Lešák se kriticky vyjadřuje o německých sestřích z Červeného kříže, z jejichž chování usuzuje, že v srdci ještě chovají „sen o nacistickém nadlidství“, přesto však dělají svou práci. Autor vykresluje ostrý kontrast mezi ještě krátce předtím vsudypřítomnou

21 Tamtéž.

22 Bylo to minimálně šest českých lékařů, kteří zůstali po evakuaci v lágru: vedoucí lékař František Polak (nar. 1906), Jan Šturma (nar. 1909), Adolf Elsner (1899–1948), Leopold Mokráček (nar. 1893), Otakar Lokvenc (nar. 1901), Miloš Lulay (1897–1966) a také ošetřovatelé František Knobloch (nar. 1916) a Bohdan Šmahel (nar. 1911).

23 *Arolsen Archives*, spis LEZAK, Emil, nar. 28. 5. 1919, 1.1.8.3./01010803-068-239/ITS Digital Archive.

24 LEŠÁK, Emil: Tábor bez vězňů. *Hlas osvobozených. Týdeník Svazu osvobozených politických vězňů*, 31. 8. 1945, s. 4 – viz <https://digital-nistudovna.army.cz/uuid/uuid:cfc2cd98-532d-4835-9095-2c9133fcd03> (citováno k 3. 3. 2025).

hrůzou a nyní skoro idylicky působícím, sluncem ozářeném místě, kde příroda už zahlazuje stopy, jako by zde nikdy nepanovala bída, hlad a smrt: „Útrpení už patří vzpomínkám.“ Lešák pokračuje ve své cestě do „*usi pod táborem*“, kde potká pět vyzdobených kravských povozů převážejících mrtvé z lágru na nově zřízený místní hřbitov. Tam pak narazí na civilisty, z jejichž postoje usoudí, jak velké musí být pocity viny tváří v tvář hrobům a dění v táboře. „*Věděli o tom, přiznávají to, a každý na omluvu hned dodává, že nikdo proti tomu nemohl nic podniknout.*“ Svůj text končí prohlášením, že se nikdy nezpronevěří svým poznatkům a zkušenostem z tábora.

Nejpozději v roce 1946 se Emil Lešák vrátil do novinové redakce, tentokrát v Praze. Z té doby pocházejí jeho první články pro *Svobodné slovo*, nástupce *Českého slova* nakladatelství Melantrich. Tyto noviny byly za první republiky blízké Československé straně národně socialistické (ČSNS) a po obnově republiky si zachovaly umírněně socialistickou, ale současně protikomunistickou linii. Průřez dochovanými články dokládá, že Lešák zpracovával široké spektrum témat. Často šlo o texty se satirickým nádechem, v nichž lehce kritizoval nové zřízení poválečného Československa pod komunistickým předsedou vlády Klementem Gottwaldem, který nastoupil do úřadu v roce 1946. Často psal i o vězeňském životě ve Flossenbürgu, ne ovšem jako „přeživší“, a do líčení vkládal částečně i fiktivní prvky. Pod jedním textem o osvobození, datovaném 13. července 1945, stojí, že pochází z „*chystané knihy*“, která zjevně nikdy nevyšla.<sup>25</sup> Kromě toho,



Emil Lešák (stojící), Karel Procházka (druhý zprava) a další čeští přeživší v areálu osvobozeného tábora ve Flossenbürgu, květen 1945 (foto: soukromý archiv)

že pracoval jako novinář, byl Lešák nejpozději od října 1946 vedoucím tajemníkem v Kanceláři propagace ČSNS, která tehdy byla druhou nejsilnější stranou v zemi a součástí tehdejší Národní fronty.<sup>26</sup> V té době se také oženil a stal se otcem syna. Manželství však nevydrželo dlouho, už v roce 1949 bylo rozvedeno.

#### „PROCES PROTI FLOSSENBÜRSKÝM VRAHŮM“

Není známo, jestli se Lešák angažoval ve Sdružení bývalých politických vězňů koncentračního tábora Flossenbürg, které se ustavilo v Praze už v druhé polovině roku 1945. V letech 1945–1946 byl jeho ústřední

25 LEŠÁK, Emil: Byl jsem osvobozen. *Svobodné slovo, Pražské vydání*, 13. 12. 1946, s. 4 – viz <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uuid:656ccdb1-c4e3-48dd-9d24-8812c35764bf> (citováno k 3. 3. 2025).

26 NA, f. Archiv Československé strany národně socialistické Praha, k. 112, dokument 12, Směrnice pro činnost ústředního sekretariátu strany, 21. 10. 1946, s. 2.

## Flossenbüřský proces v Dachau

Konal se od 12. června 1946 do 22. ledna 1947 v prostoru bývalého koncentračního tábora Dachau. Na rozdíl od výrazně známějšího norimberského procesu proti hlavním válečným zločincům neprobíhalo líčení před mezinárodním soudním tribunálem Spojenců, ale před americkým vojenským soudem. Původně se za své činy v koncentračním táboře Flossenbüř nebo v některém z jeho pobočných táborů zpovídalo 52 obžalovaných, mezi nimi i 16 vězeňských funkcionářů. V průběhu sedmi měsíců vypovídalo přes 300 svědků. Na konci padlo 15 rozsudků smrti, 11 doživotních trestů a 14 dalších trestů odnětí svobody, 6 obžalovaných bylo vyřazeno z původní obžaloby a projednáváno v samostatných řízeních. Řada rozsudků byla později zmírněna. V 18 následných procesech stanulo před soudem 42 obžalovaných.

Flossenbüřské hlavní líčení bylo jedním ze 489 takzvaných dachauských procesů s válečnými zločinci. Ty se konaly v letech 1945–1948, většina z nich v prostoru bývalého koncentračního tábora Dachau. Bylo při nich obžalováno téměř 1 700 osob. Kromě flossenbüřského hlavního líčení se odehrálo pět dalších „táborových procesů“ týkajících se Dachau, Buchenwaldu, Mauthausenu, Nordhausenu a Mühldorfu, jakož i soudní řízení vztahující se k jiným skutkovým podstatám.

postavou ve funkci tajemníka a jednatele Jan Březina (1888–1978).<sup>27</sup> Tento krejčovský mistr byl během protektorátu příslušníkem domácího odboje v Praze a mezi lety 1943 a 1945 vězněm ve Flossenbüřgu, kde pracoval mimo jiné v krejčovské dílně SS.<sup>28</sup> Po návratu do Prahy koordinoval ve své krejčovské firmě na Václavském náměstí č. 4 vyřizování žádostí amerických vyšetřovatelů. V dopise ze 17. prosince 1945 požádal bývalého spoluvězně Karla Schrammla o informace o dvou dalších českých přeživších, kteří byli podezřelí ze spolupráce s Gestapem. Důvod: „*Připravuje se proces proti flossenbüřským vrahům a mučitelům*

*a je zapotřebí sehnati veškerý materiál proti těmto zločincům.*“<sup>29</sup>

Na žádost Československé vládní komise pro stíhání nacistických válečných zločinců a Ministerstva vnitra sestavil svaz v zimě 1945 a na jaře 1946 seznam bývalých vězňů, kteří by mohli vypovídat o poměrech ve Flossenbüřgu. První výslechy, které prováděl pozdější asistent obhájce (Asst. Trial Judge Advocate) Harry Berkowitz z oddělení válečných zločinů při 3. americké armádě, se konaly v Praze.<sup>30</sup> Během jara 1946 bylo vybráno čtyřiaadvacet svědků, kteří se měli zúčastnit procesu – dvaadvacet z nich, rozdělených na dvě skupiny, odletělo v polovině června do Mnichova

a odtamtud cestovali dál do Dachau. Další dva svědci, Stanislav Sedlák a generál Šimon Drgáč (1892–1980), tam zřejmě odjeli samostatně.

Po příjezdu je čekalo zklamání. Proces v areálu bývalého koncentračního tábora Dachau sice 12. června začal, výslechy Čechů ale na sebe nechaly čekat. Karel Procházka, řečník při první vzpomínkové oslavě, napsal 19. června 1946 své manželce Josefě: „*Stravování výborné. Jen se to strašně vleče.*“<sup>31</sup> Čeští přeživší si krátili dlouhé čekání sestavováním dalšího dokumentárního materiálu: „*Tohoto pobytu jsme využili k tomu, abychom pořídili seznam bývalých vězňů, kteří prošli táborem ve Flossenbüřgu, nebo v něm zahynuli.*“<sup>32</sup> Volný čas trávili i prohlídkami bývalého koncentračního tábora Dachau a výlety po okolí.

Výpověď Emila Lešáka započala 2. července 1946 a trvala až do odpoledních hodin následujícího dne.<sup>33</sup> Po výpovědích německých a francouzských přeživších v prvních týdnech procesu byl Lešák prvním českým svědkem. Stejně jako během norimberských procesů byla i v rámci procesu v Dachau využita konstrukce skutkové podstaty převzatá z anglosaského práva (common design). Ta prosazovala pojetí, že veškerý personál koncentračního tábora se aktivně podílel na společném plánu (design), jehož účelem bylo týrat, nechat hladovět, mučit a zabít nevinné civilisty a válečné zajatce. Tento postup umožnil státním zástupcům

27 Torzo archivu svazu je uloženo v Národním archivu. Sdružení bývalých politických vězňů koncentračního tábora Flossenbüř se po únoru 1948 včlenilo do centrálního Československého svazu protifašistických bojovníků.

28 Srov. MACHÁČEK, Fridolín: *Pilsen - Theresienstadt - Flossenbüř. Die Überlebensgeschichte eines tschechischen Intellektuellen*, s. 276.

29 NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, k. Miloš Volf, album A.

30 Tamtéž, sv. Jan Březina, dopis Jana Březiny zastřešujícímu Svazu osvobozených politických vězňů a pozůstalých po obětech nacismu, ve kterém mu vyčísil „*výlohy s obesláním svědků k výslechu do Prahy kpt. Berkowitzem*“, 7. 10. 1946.

31 *Památník Terezín*, APT/K7/KT, inv. č. 2385, dopis Karla Procházky manželce Josefě, 19. 6. 1946.

32 NA, f. Český svaz protifašistických bojovníků – ústřední výbor, Praha, k. Miloš Volf, album A, Svědectví českých flossenbüřských vězňů před americkým soudem v Dachau, nedatováno. Není zcela jasné, o jakém seznamu je řeč, existuje několik seznamů, které v pramenech různě kolují.

33 Trial Transcripts – Volume 6 (p. 924–1149) – July 1–3, 1946, LESAK, EMIL, p. 1037–1079, digitalizovaný dokument, s. 116–207 – viz <https://purl.stanford.edu/zv948pd8o66> (citováno k 3. 3. 2025).

obžalovat značný počet obviněných z kolektivního zločinu a byl aplikován i při předchozích soudních řízeních v Dachau.<sup>34</sup> Stejně jako celý proces byl i výslech Lešáka veden v angličtině. Vypovídal za pomoci tlumočnicka německy, pouze dvakrát požádal o českou tlumočnici, když si nemohl vzpomenout na některé výrazy.

Skutečnost, že Lešák disponuje rozsáhlými vědomostmi o struktuře koncentračního tábora Flossenbürg a celkovém lágrovém systému, byla vyšetřovatelům známa už z předchozích šetření. V průběhu své výpovědi Lešák tento předpoklad potvrdil a nabídl hlubší vhled do zločinů, jejichž svědkem se stal při svém nasazení na různých místech ve Flossenbürgu. Jeho výpověď před soudem zde nebudeme tlumočit, protože fakta, která jeho svědectví obsahuje, jsou příliš rozsáhlá. Důležité však je, že Lešák tentokrát popsal rozličné funkce, které mu byly postupně přiděleny – osvětlilo se tedy, jak se dostal ke všem informacím, které uvedl ve své zprávě z dubna 1945. Po svém příjezdu v srpnu 1942 byl nejprve nasazen dva měsíce v komandu „Wasserbau“. V něm muselo osmdesát vězňů vykopat příkop pro vodovod ze zdroje vzdáleného 1,5 hodiny pěšky od Flossenbürgu. Na konci roku 1942 se dostal jako pomocný pracovník do táborového kamenolomu, od jara 1943 do jara 1944 mu bylo určeno místo třetího písaře písařny v kamenolomu, což byla funkce, v níž byl pověřen kartotékou vězňů, a převzal rovněž úlohu sanitáře. V posledním válečném roce byl nakonec přidělen do oddělení pracovního nasazení, které vedl Friedrich Becker. Lešák během

své výpovědi identifikoval kromě Beckera (po němž byl pojmenován celý proces) následující příslušníky SS: velitele komanda Christiana Mohra, velitele bloku Johanna Geisbergera, velitele kamenolomu Aloise Schuberta a také německé vězeňské funkcionáře Georga Weilbacha, Hanse Johanna Jakubitha, Karla Mathoie, Aloise Lipinského a Karla Buttnera a vyjádřil se k jejich podílu na týrání, deportacích a vražedných akcích. Jelikož se v rámci procesu projednávaly výhradně zločiny na neněmeckých obětech, ze strany obžaloby vždy padla otázka po jejich národnosti.

Emil Lešák po své výpovědi zůstal spolu s českou skupinou až do poloviny července v Dachau. Po návratu domů publikoval ve *Svobodném slovu* dne 24. července 1946 článek o flossenbüřském procesu. V něm podtrhl velké uznání, kterého se jim dostalo: „V procesu v Dachau byli vyslechnuti jako svědkové příslušníci všech evropských národů a zdá se, že čeští svědkové jsou americkým soudcům známí jako nejspolehlivější.“

Z pozvaných čtyřiaadvaceti bývalých vězňů jich podle Lešáka vystoupilo šest jako korunní svědci a zástupce americké okupační armády jim všem před odjezdem do vlasti osobně vyslovil zvláštní poděkování. I zahraniční novináři uznali, jaký význam měly jejich výpovědi: „Nikdo jiný prý neumí tak přesvědčivě a s takovou pravdivostí vylíčit všechny hrůzy a útrapy, nikdo neumí tak popsat mučírny a mučitele.“ Aniž se označil za svědka a bývalého vězně Flossenbürgu, popsal Lešák výpovědi několika nejmenovaných Čechů, mezi nimi i tu svou. Kromě toho zalitoval, že se

dosud nepodařilo zadržet důležitější zločince, jako velitele služby (Rapportführera) Küblera a pobočnicka Baumgartnera a že velitel Koegel se po svém zatčení vyhnul trestu sebevraždou. Spravedlivým rozsudkem pro všechny, kteří nyní seděli na lavici obžalovaných, byl podle Lešáka trest smrti.<sup>35</sup>

O necelý půlrok později ho zklamal průběh procesů v Dachau. Začátkem roku 1947 ještě nepadl ani jeden rozsudek, na což si stěžoval 8. ledna v článku „Soud o propadlišti ve Flossenbürgu“: „Američané vedou v Německu proces, který trvá už přes půl roku a neskýtá vyhlídku na brzké ukončení. Zdá se, že délku svého trvání se vyrovná procesu norimberskému a významem – který se sice neprojevuje na veřejnosti – nezůstává rovněž za procesem norimberským o mnoho pozadu.“

Aby bojoval proti zapomnění, pokračuje Lešák popisem Flossenbürgu, koncentračního tábora jen „několik málo kilometrů od našich hranic“. Vypočítává řadu prominentů, kteří tam byli internováni v táborovém vězení (Arrestbau), od bývalého francouzského premiéra Léona Bluma po bývalého rakouského kancléře Kurta Schuschnigga až po skupinu mužů, kteří byli zatčeni po 20. červenci 1944 pro podezření z účasti na atentátu na Hitlera a z nichž větší byla popravena. Kromě toho líčí brutální mučící metody táborové SS a jmenuje známé české vězně, „[ana] Jínu z kanceláře presidenta republiky a Dr Jaroslava Fukátka, nynějšího generálního tajemníka Svazu průmyslu“. Lešák vyjádřil domněnku, že proces trvá tak dlouho – předchozí hlavní líčení o Dachau a Mauthausenu zabrala

34 Srov. WARMUTH, Nicholas: *The American War Crimes Trial of Flossenbürg Concentration Camp, 1946–1947*, s. 84 a SIGEL, Robert: *Im Interesse der Gerechtigkeit. Die Dachauer Kriegsverbrecherprozesse 1945–1948*. Campus Verlag, Frankfurt nad Mohanem – New York 1992, s. 28n.

35 LEŠÁK, Emil: Spravedlnost vítězí. Čeští svědci oporou obžaloby. *Svobodné slovo, Pražské vydání*, 24. 7. 1946, s. 3 – viz <https://www.digitalniknihovna.cz/mzk/uuid/uid:6024cf92-839b-4659-94c0-3d4770c22f6f> (citováno k 3. 3. 2025).

jen čtyři až šest týdnů – kvůli řadě „nepředvídaných zjištění“ o dosud neznámých poměrech z doby válečné a předválečné a kvůli rozšíření obžaloby a zatýkání dalších pachatelů. Veřejnost však podle Lešáka věděla o flossenburském táboře jen málo a Američané podle něj nejevili velký zájem, aby se o procesu více psalo. Jeho obava vyjádřená v článku, že se proces může protáhnout až do jara, se nepotvrdila.<sup>36</sup> Rozsudky byly vyneseny 22. ledna 1947. Celkem padlo 15 restův smrti, 11 doživotí a 14 dalších rozsudků vězení. Není známo, jak Lešák výsledky komentoval.

Celkově se dá konstatovat, že úloha Emila Lešáka zdaleka přesahovala roli „prvního zpravodaje“. Během necelých dvou let zanechal svědeckví rozličných forem: vedle německy zformulované zprávy pro osvoboditele z 22./23. dubna 1945 a dlouhého přepisu své výpovědi (zaprotokolované v angličtině) před americkým vojenským soudem z 2./3. července 1946 v Dachau publikoval záhy po svém návratu i novinové články v mateřštině, v nichž popsal své zkušenosti ze zajetí, osvobození a soudního procesu. Jeho různá svědeckví nelze srovnávat – okolnosti jejich vzniku, adresáti a účel, za jakým vznikly, se příliš liší. Dá se však konstatovat, že nabídl nejen detailní obraz historie flossenburského tábora, ale lze ho považovat i za cenného kronikáře právě jeho osvobození a také následného procesu v Dachau. Řada jeho úsudků, k nimž došel po konci války bez dodatečně získaných znalostí, se ukázala jako správná. K nim se například řadí obava, že by mohl být tento koncentrační tábor považován za méně „vražedný“ než

Buchenwald nebo jiné lágry. Flossenbürg se skutečně v následujících desetiletích proměnil v „zapomenutý koncentrační tábor“, jemuž historici věnovali pozornost až s jistým zpožděním a jehož zločinný rozsah byl dlouho marginalizován. Může za to řada faktorů, ale na počátku stálo relativně neokázalé osvobození skoro prázdného lágru, které popsal už Lešák a které se ukázalo jako rozhodující. Jak vše rychle upadá do zapomnění, si Lešák uvědomil již v létě 1945, když si všiml, že v areálu bývalého lágru už příroda začala zahlazovat stopy.

### Lešák nabídl nejen detailní obraz historie flossenburského tábora, ale lze ho považovat i za cenného kronikáře právě jeho osvobození a také následného procesu v Dachau

Lešákova prozíravost se prokázala i ve vztahu k soudnímu stíhání zločinců. Už v průběhu jednání v Dachau rozpoznal význam českých svědků. Historik Nicholas Warmuth, který ve flossenburském procesu v Dachau vyčlenil dvě velké skupiny svědků – „privilegované funkcionáře (zastoupené převážně českými úředníky)“ a „řadové vězňe“ (ke kterým patřili také Židé, ženy a lidé osvobození na pochodech smrti), označuje Emila Lešáka za „dokonalého svědka“, který disponuje vzhledem i do makroúrovně a souvislostí vraždění v celkovém systému koncentračních táborů.<sup>37</sup> Tyto znalosti měly velký význam pro strategii obžaloby, jež chtěla obžalovaným prokázat účast na společném plánu, spočívajícím v masovém

vraždění koordinovaném z nejvyšších míst nacistického aparátu. Vedle Lešáka patřili k půltuctu Čechů, kteří od roku 1944 až do evakuace tábora zastávali „některé z nejdůležitějších administrativních pozic“, i Karel Procházka, Miloš Kučera a Alois Valoušek.<sup>38</sup> Warmuth tuto skutečnost odůvodňuje odkazem na sociologa Wolfganga Sofského, podle kterého získali v „hierarchii koncentračního tábora“ mezi Slovany přední pozici a v posledním válečném roce si byli skoro rovni s „říšskými Němci“. Co se týče Lešáka, Procházky a Kučery, nápadný je ještě jeden důvod, který je přivedl k těmto funkcím: všichni tři měli velmi dobré vzdělání a před zatčením pracovali ve vedoucích pozicích, dobře ovládali němčinu, což bylo dáno místem jejich původu ve smíšených česko-německých oblastech. I to jim v koncentračním táboře Flossenbürg zajistilo určité postavení.

Potvrdila se i Lešákova předtucha z roku 1947, že flossenburský proces v Dachau bude veřejností vnímán jen okrajově. To platí jednak pro srovnání s norimberskými procesy s válečnými zločinci, které se částečně konaly souběžně od 20. listopadu 1945 do 30. září, resp. 1. října 1946. Procesům s hlavními válečnými zločinci se intenzivně věnovala masmédiá. Tím, že se „odehrávaly před zraky světové veřejnosti“, do dnes určují obraz soudního stíhání po druhé světové válce. Avšak i ve srovnání s ostatními procesy s válečnými zločinci, které se konaly v Dachau, je úspěch flossenburského procesu ve smyslu spravedlivého potrestání zločinů spáchaných v komplexu tohoto koncentračního

36 TÝŽ: Soud o propadlišti ve Flossenbürgu. *Svobodný zítřek*, 8. 1. 1947. *Svobodný zítřek* byl týdeník, který také spadal pod nakladatelství Melantrich.

37 WARMUTH, Nicholas: *The American War Crimes Trial of Flossenbürg Concentration Camp, 1946-1947*, s. 15.

38 Tamtéž, s. 140.


tábora vnímán přinejmenším jako sporný. Nicholas Warmuth označuje hlavní líčení od prvního dne jako „velmi znevýhodňující“, protože vedle příslušníků SS sedělo na lavici obžalovaných i šestnáct vězeňských funkcionářů.<sup>39</sup> Tři z nich byli také odsouzeni k smrti a popraveni. Dnes je jasné, že se jednalo o silný nepoměr, který zastínil skutečné pachatele a na dlouhá desetiletí stigmatizoval celou skupinu vězňů. Svou roli v tom sehrála i skutečnost, že svědci, kteří v táboře vykonávali administrativní činnosti, formálně rovněž patřili mezi vězeňské funkcionáře. Zatímco Lešák jako Čech nebyl vystaven žádné kritice, pokusila se obhajoba cíleně zdiskreditovat bývalého vedoucího tzv. revíru (vězeňské nemocnice) Carla Schradeho.<sup>40</sup>

Je zajímavé věnovat pozornost i tomu, co Lešák ve svých svědecktvích vynechává. V novinových článcích o procesu se nezmiňuje o tom, že vedle příslušníků SS byli obviněni i tzv. kápoové. Už ve své vzpomínkové zprávě z roku 1945 požadoval potrestání příslušníků SS, nikoli tzv. kápů. Místo toho uvádí, že němečtí vězni, kteří tvořili většinu této skupiny, se projevovali „loajálně a kamarádsky“. V jedné vložené ručně psané poznámce je však zmínka o německých věznicích, „kteří

se vyznačovali brutalitou“.<sup>41</sup> Ti už ale při osvobození v lágru nebyli, protože buď odešli po jeho rozpuštění, nebo byli ještě před ním přeloženi jinam. Lešák důrazně upozorňuje na níže postavené „podvelitele a esesáky“, kteří se díky bezprostřednímu kontaktu s vězni nejvíc podíleli na jejich týrání a neustále je „mohli osobně šikanovat, bít a strážet“.<sup>42</sup> Z mužů, které v dubnu 1945 jmenovitě uvádí jako hlavní zločince (Koegel, Fritzsche, Baumgartner a Zill), neseděl na lavici obžalovaných v Dachau ani jeden, protože buď spáchali sebevraždu, padli ve válce nebo byli na útěku. Jen Zill se musel později zodpovídat za své činy před jiným soudem.<sup>43</sup>

#### ODCHOD DO USA

Emil Lešák opustil Československo bezprostředně po puči v únoru 1948, tak jako řada dalších členů národně socialistické strany. Dne 20. března 1948 se zaregistroval ve sběrném táboře pro československé utečence v Goetheho ulici v Řezně, později pobýval ve větším uprchlickém táboře v Ludwigsburgu.<sup>44</sup> Téměř o rok a půl později, 5. září 1949, nastoupil v Bremerhavenu na loď *General Eltinge* a vyrazil do Bostonu. Jako čerstvý třicátník musel v tomto městě začít úplně od začátku.

O jeho dalším osudu není téměř nic známo. Usadil se v Southwicku v Massachusetts, dvakrát se oženil a nějakou dobu provozoval obchod. Tento „první zpravodaj“ koncentračního tábora Flossenbürg zemřel 13. března 2009 ve věku 89 let.<sup>45</sup> 

Z němčiny přeložila  
Viktorie Hanišová



ANNETTE KRAUS (1982) je kulturoložka. Pracovala v Památníku koncentračního tábora Flossenbürg, kde se podílela na několika výstavních a edičních projektech. Působila jako editorka a novinářka, mimo jiné pro německé vysílání Českého rozhlasu. V současné době připravuje edici textů pražského novináře a skladatele Fritze Seemanna.



JAN ŠVIMBERSKÝ (1979) vystudoval novou a nejnovější historii na Humboldtově univerzitě v Berlíně a východoevropská studia na Svobodné univerzitě tamtéž. Působil jako vědecký pracovník v Památníku koncentračního tábora Flossenbürg. Od roku 2022 je vedoucím archivu, knihovny a mediátéky Památníku Ravensbrück. V současné době se věnuje přípravě online výstavy a odborné publikace o mužském táboře v Ravensbrücku.

<sup>39</sup> Tamtéž, s. 15.

<sup>40</sup> Švýcarský obchodník Carl Schrade (1896–1974) byl v letech 1934–1945 vězněn v několika koncentračních táborech, od roku 1939 také ve Flossenbürgu. Protože byl nacistickými pachateli pronásledován jako „zločinec z povolání“, a nikoliv jako politický vězeň, snažili se obhájci obžalovaných ve flossenbüřském procesu zpochybnit jeho věrohodnost.

<sup>41</sup> LEŠÁK, Emil: *Bericht über die Verhältnisse und über die Lage im hiessigen Lager*, 22. 4. [19]45, s. 80.

<sup>42</sup> Tamtéž.

<sup>43</sup> Egon Zill (1906–1974), který pracoval také v koncentračních táborech Dachau, Buchenwald a Ravensbrück, se dlouhá léta skrýval před spravedlností. V roce 1953 byl zatčen a za zločiny spáchané v koncentračním táboře Dachau odsouzen zemským soudem Mnichov II k doživotnímu trestu odnětí svobody. V roce 1961 mu byl trest snížen na 15 let a na svobodu byl propuštěn v roce 1963.

<sup>44</sup> ČELOVSKÝ, Bořivoj: „Emigranti“. *Dopisy politických uprchlíků z prvních let po „Vítězném únoru“ 1948*. Tilia, Šenov u Ostravy 1998, s. 40.

<sup>45</sup> Údaje o poválečném osudu Emila Lešáka pocházejí z historického zkoumání Historical Commission města Westfield v Massachusetts, kde jmenovaný zemřel. Jejich kopie se nachází v archivu Památníku koncentračního tábora Flossenbürg.